

En tidig söndagmorgon föddes en liten mörkhårig flicka i Havsnäs, närmare bestämt den 17 augusti 1919. Alltså är jag född i Lejonets tecken och predikotexten denna söndag var "Den otrogne gårdsfogden", vad det nu kunde betyda.

Mina föräldrar hette Mikael och Linnéa Sundin (Ha 371). Mor var då 32 år och Far 40 år. Jag hade då en bror på 5 år, som hette Erik Holger, och en syster som var 4 år. Hon heter Märta Eleonor, men kallas alltid och skriver sig själv för namnet Nora. Sen kom jag och fick namnet Tora Katarina. När jag var 6 år fick jag ännu en syster som fick namnet Tilly Linnéa.

Men låt mig gå tillbaka s, långt jag minns. Jag kan ju börja med det jag inte minns, men som berättats för mig.

När jag var riktigt liten och skulle börja gå var jag så hjulbent flera år framåt så det spåddes att jag fick nog inte heller raka ben för jag hade ju inte blivit "jordddragen". Min bror Holger hade blivit jordddragen. Det betydde, att barnet lindades in i ett lakan och sedan i skogen drogs under en trädrot. Detta skedde tre gånger samma gång. Det skulle vara bra för barnet för då kunde det inte få "engelska sjukan". Om det kunde bero på att jag är ett litet "lejon", i alla fall blev mina ben så småningom raka utan "jordddragning" fast det hade tagit lång tid.

Vid 2½ års ålder var jag visst nära döden. Grannens hade en stor svart hingst, som en dag hade kommit lös. Den lilla tultande flickan var ute på gården och henne fick hingsten syn på och naturligtvis siktade han in sin galopp på henne. Alla trodde att min sista stund var kommen, men till allas förvåning hade hingsten hoppat över mej och gnäggat väldigt igen. Den kanske kände min söndagsutstrålning och jag slapp ju lindrigt undan. Av denna händelse tycks jag ha ett svagt minne och jag har alltid drömt om hästar. Så det satte kanske sina spår.

Men mitt första minne är när jag miste nappen, min tröstare. Min mor har berättat för mej att jag använde tröstaren väldigt länge, hon intygade att jag mindes rätt. Jag gick ute och letade nappen, skrek ut min förtvivlan, Det har etsat sig fast i mitt minne. Jag såg att pappa slängde på sig rocken, gick på byn och köpte en ny napp. Jag minns ännu välbehaget när jag fick tillbaka tröstaren.

Mitt andra hemska minne är när jag skulle fotograferas första gången. Jag var då 5 år. Jag minns att min bror och syster och lilla jag stod uppställda mot stugväggen. Våra finaste kläder hade vi på oss, nykammade och med rosett i håret. Någonting konstigt stod på en ställning framför oss och där stod också en farbror, som var för mig helt obekant. Nu hör till saken, att det brukade komma slaktare till oss ibland och hjälpa till vid höstslakt och julslakt. Jag hade naturligtvis smygtittat på detta. Nu, när jag stod framför den konstiga ställningen, fick jag för mej att vi skulle säkert skjutas. Jag blev mer och mer rädd, nästan till hysteri, så när den okände farbrorn kröp under det svarta skynket, som låg på ställningen, och tittade på oss, då lade jag benen på ryggen och sprang för livet mot skogen. Min bror kom efter och skulle försöka hindra mej och ett vilt slagsmål uppstod. Jag skrek, att vill du verkligen han ska skjuta. Jag lade mej på marken, sparkade och skrek. Jag slogs verkligen för livet. Min bror tog upp mej och med våld fick han bära mej hem. Min pappa var arg förstås och jag fick ånyo ställa mej framför kameran med rufsigt hår och rosetten hade jag tappat. Kortet blev bra. Det är mitt enda kort från femårs-åldern och idag sätter jag stort värde på det. Men det hemska minnet att jag skulle skjutas går aldrig ur. Ja, så blev mitt första möte med kamera.

Men mina föräldrar fick erinra sig det gamla ordspråket att "av skadan blir man vis" efter denna händelse. Jag fick aldrig vara hemma när slaktaren kom hädanefter, alltid skulle jag gå bort och låna någonting just då. En gång fick jag gå till en farbror som hette Jakob Sundberg, men vi sa alltid Jacke om honom. Jag skulle be att få låna ben-maskin. Inte ont anande gick jag för att låna ben-maskin. Jacke, han skrattade och sa, att vill du hälsa din pappa att jag hr den bortlånad just nu. Jacke förstod genast vad det var frågan om, ty han var känd för att aldrig behöva bena fisken innan han åt t ex abborre eller så. Och det hette, att han hade en benmaskin i munnen. Jag skulle ibland låna "rumpdraget" eller "en krok att hänga mössan på". Jacke var en mycket barnkär man och dit blev jag skickad när det skulle slaktas.

Min bästa vän hette Märta. Hon var kusin till mej och ett halvt år yngre. Jag var svart som natten och hon ljus som dagen. Jag gick av hela släkten under namnet Lill-Tora, men när Märta kallade på mej och ropade Lill-Tora blev jag väldigt sur för jag tyckte att jag var ju i alla fall äldre än hon, det var jag väldigt stolt över.

En dag hittade vi ett sillhuvud ute på ägorna. Vi blev väldigt osams för båda skulle vi ha det hem till våra katter. Sedan vi "trätt" en liten stund drog Märta till med att säga: Min pappa är mycket finare än din för han har mustasch lika som Wassdal, men det har inte din pappa. Då måste jag ge mej, Märta fick sillhuvudet. Wassdal var en fin skogskassör från Alanäs, där all societet bodde, och min pappa kunde aldrig bli så fin, tyckte jag. Det var ganska vanligt att barnen skröt över sina föräldrar om de skulle hävda sig. Ett par andra flickor blev en dag osams. Den ena flickan drog genast fram sin far och sa: Min pappa har aldrig söppe någon gång (hon menade supit, men pratade lite dåligt). Den andra flickan sa genast: Men pappa har heller aldrig druckit någon söppe (varm komjölk).

När jag var 6 år fick jag en liten syster. Hur barnen kom till världen fick man minsann ingen upplysning om. Vi trodde blint på storken. På morgonen, när min syster Tilly hade fötts, fick jag gå in till min mamma och hälsa. Där inne satt en gammal gumma (tyckte jag). Barnmorskan hette Jakobina Persson och kallades för gambarnmorska för det fanns en yngre, men hon var upptagen på annat håll den gången. Barnmorskan förklarade så tydligt för mej, hur storken kommit genom skorstenen med ett litet knyte i en duk och det höll han i munnen. Vi trodde på det så säkert som helst. Det värsta var att min syster Nora, som då var 10 år, inte förstod bättre. Hon höll ju på att rakt slå ihjäl mej i ren avundsjuke, för hon trodde att det var jag som skulle ha alla fina små skjortor, som min mamma sydde till det väntade barnet. Men inget sades. Sådant pratade vi inte om hemma, det var ett väldans hysch-pysch.

Att vara syttarepiga var inget vidare jobb. Det blev slut med lek och kamrater och jag fick vara en riktig pass opp. Kanske ställdes för stora krav på mej.

Mor gick ut att sköta lagårdsjobbet mycket tidigt på morgonen. I ladugården fanns många kor, getter, får, gris och höns. Kraftfoder att köpa fanns ej då, utan det "stilledes" agnar. Dom slog man kokande vatten över och sedan fick dom stå och bli mjuka ett par timmar. De östes sedan upp i kornas hoar och blandades med "sår",

Rovor och potatis sattes det mycket. Vi hade stora kättar fulla, som korna skulle ha, allt detta bars in från jordkällaren. Lövkärvar, som hade skurits under sommaren och sedan torkat, det var fårens och getternas älsklingsmat som dom fick ibland. Grismaten kokades i en stor gryta i öppna spisen i ladugården. Grytan fyllades med sköljd potatis och efter kokningen rördes sår och mjöl i. Havrehalm skulle alla djuren ha, i den fanns ärtris, som djuren tyckte mycket om. Sist skulle det mjölkas för hand förstås. Vad roligt det var när jag någon gång fick följa med ut till djuren som omväxling till barnpassandet. Först fick jag lära mej mjölka getterna och vid 9 års ålder kunde jag mjölka korna. Att jag kunde mjölka hade jag stor nytta av senare i livet, först som getare och sedan som fäbodpiga.

När mor kom in från utesysslorna fick hon ta i tu med allt inne. Visserligen hade mina äldre syskon stökat bort en del, t.ex. bäddat och kokat potatis innan de hade gått till skolan. Separatorn ställdes i ordning, den skulle jag dra medan mor ammade babyn. Ibland skulle det kokas ost och mese även under vinterhalvåret och en del dagar skulle det kärnas smör. Det var ett tungt jobb för mor. Vi hade en sån där hög kärna med en "körvelstamp" som drogs upp och ner och sedan skulle smöret beredas. Smöret såldes till vissa smörköpare vi hade. Jag tror det kostade 2 kronor/kg, mese 90 öre/kg och mjölken 15 öre/l (som jag minns). Mor sålde mycket mjölk till skogskojor, både som tjock- och tunnmjölk. Timmerhuggarna kom direkt från sina kojor med krukor-na så de skulle diskas också. Det fanns inget vatten utan det bars från brunnen ute, 2 stora diskbaljor på spisen när vi diskade. Men ibland kunde det bli någon lugnare dag. Då tog mamma fram spinnrocken och kardorna och ullen. Jag fick hjälpa till att riva ullen, det var roligt. När mamma satt vid spinnrocken brukade hon alltid sjunga, ofta var det "I låga ryttartorpet", "Fiskarevisan", eller sin älsklingspsalm "Bred dina vida vingar". Då tyckte jag att det var så lugnt och fridfullt. Mamma var ju inne, jag behövde inte ha ansvaret för lillasyster. Så skönt det var med mamma.

På den tiden sprang vi barfota jämt, skor fick vi inte slita på i onödan. Ibland hade vi fått någon sticka i foten och ibland sår. Mor lärde oss att vi skulle gå ut och leta oss groblad, som vi skulle binda fast över såret när vi lade oss på kvällen. Var det något som skulle dras ur, en sticka eller så, då skulle den matta sidan på bladet läggas mot skinnet. Var det ett sår skulle vi använda oss av den blanka sidan. Jag vet inte vad jag ska tro om detta, men konstigt var det, det onda blev alltid bra över natten. Så groblad, det letade vi alltid när vi fick dylika problem.

Min farfar hette Mikael Persson, men han tog sig namnet Sundin (Ha 371). Men jag hörde aldrig något annat namn på honom än Mika Pärsa. Han dog 1901 så tyvärr fick jag aldrig se honom, bara höra talas om honom. Han var den tidens djurläkare, s k . klok gubbe. Min far hade ärvt ett recept av honom. Det var en hästmedicin och min far brukade mala ihop denna medicin som var verkligt populär. Pulvret kallades för "Mika Pärs pulvret". Det var stor efterfrågan, mest från byarna omkring Vilhelmina, Malgomaj och Saxnäs. Hästarna sades få matlust och blodet blev bättre påstods det. Alla ingredienser lades på ett stort bord. En handkvarn sattes på bordet. Den bestod av två stora flata stenar, 70-80 cm i diameter, den övre stenen försedd med ett handtag. När ingredienserna lagts på den undre stenen lades den andra över och drogs runt med handkraft tills allt blandats och blivit ett mycket fint pulver. Det var tungt och arbetssamt att göra denna hästmedicin, och som sagt, mycket efterfrågad.

Medicinen innehöll följande: 2500 gr Salpeter, 1250 gr Hepar antimon, 250 gr grått svavel, 125 gr Mäster rot, 125 gr Lagerblad, 100 gr Dyvel sträck, 25 gr Rabarber rot, 50 gr Hjärnes testamente, 50 gr Sävenbom, 100 gr Gentania rot, 250 gr Angelika rot, 50 gr Svindöds rot, 250 gr Fenigrecum, 50 gr Glasgalla, 50 gr Ingefära, 50 gr Kamfer, 500 gr Kalmus rot, 750 gr Antimon crudum. En av dessa rötter, vilken vet jag ej, var mycket dyr. Apoteket fick många beställningar på dessa rötter under årens lopp, tills en dag en av biträdena på apoteket varnade pappa, att nu var det bäst han slutade inhandla dessa varor. Lagen hade nu blivit strängare. Hon var rädd för att han kunde av någon bliva anmäld för kvacksalveri. Det fanns anonyma anmälare även då.

Pappa slutade att göra medicinen, men i flera år efteråt kom det brev från olika byar som ville köpa pulvret.

Ibland kom det någon som ville få hästens tänder raspade och gick det illa för någon ko, när hon skulle kalva, då hämtades pappa, vilket jag inte kan förstå, för något handlag med korna hemma hade han aldrig. Pappa hade hett temperament så korna var ju rädda för honom. Jag minns när han skulle skotta ur fårkäppen, så ofta han kastade hatten mot fåren för de skulle hålla sej på sin sida. Då var mamma bra mycket snällare mot djuren.

Pappa var i skogen hela veckorna varje vinter. Han bodde i skogs-koja och ibland körde han egen skog, men för det mesta körde han åt något bolag. Min bror Holger fick redan vid 14 års ålder börja det hårda skogslivet. Han kunde berätta om det livet.

Jag minns när vi fick elektrisk ström i Havsnäs. Vi hade ju fotogenlampor överallt, både i ladugård och inomhus. Jag är säker på att många minns fotogenslukten som bars med överallt. Alltid blev vi barn förmanade att vi inte fick röra dem. Vi hade ju mörkt överallt. Hur rädda vi var när vi måste gå på utedasset om kvällarna. Man "höll och höll" men till slut blev det ju tvunget att springa ut. Det berättades så mycket spökhistorier på den tiden och folk trodde på så mycket. Min morfar, Erik Elfström, var mästare på att berätta spökhistorier och vi barn sög i oss allt spännande. Far förstod inte så mycket hur barn kunde känna och tänka, det visade han många gånger. Holger tyckte det var spännande med spökhistorier, då stod öronen på skaft. Men just som det var som mest spännande kunde pappa säga till honom "Kut ut och kast åt hästen lite hö". Han var sträng och fick blint lyda när han sa till. Det var hemska stunder när han måste ut i mörkret, famla i foderboden efter hö, sedan in i stallet. Lyktan fick han inte ha med, det var eldfarligt.

Nu kom ljuset till oss och vad skönt det var. Min mamma sa en gång: "Tänk att det går att bara trycka på en knapp så blir det ljus". Och brorsan har berättat för mej, att första kvällen när ljuset tändes, stod han och tittade på lampan och fick se dom första röda trådarna börja lysa. Då sprang han det värsta han kunde över till grannens och skulle se om det var lika där. Det lär ha varit åren 1923-24 som den elektriska strömmen kom till Havsnäs, som stavades Hafsnäs på den tiden.

Leksaker hade vi inga, det var någonting som ansågs som onödigt. En gång hjälpte min äldre syster mej att göra pappersdockor och på dem pappersklänningar. Men ve o fasa, en morgon när pappa kom in tyckte han att vi inte skött våra sysslor som vi borde. Han tog våra dockor och stoppade dem i spisen. Han förstod nog inte vilken sorg det blev i ett litet barnahjärta, när jag såg att både Elsa och Cecilia brann upp. Det har jag aldrig kunnat glömma. Ibland brukade jag få gå och hälsa på min mormor. Hon var alltid så snäll, hon lärde mej att lyssna på något som hette grammofon. Den hade en jättestor röd tratt. Hon hade inte många skivor, men en talskiva, där en man pratade om att han hade slagit ett hål i huvudet. Doktorn frågade hur stort hålet var och han fick till svar så stort som 1:75. Det tyckte jag var så roligt att jag spelade skivan om och om igen. Jämt när någon av oss syskon gjorde sig illa, sa vi alltid, att "jag har slagit mej så stort som 1:75". Efter en vinters "syttning" skulle jag sommaren 1926 få åka till Strömsund för att hälsa på min faster. Min syster Nora skulle följa med. Jag hade aldrig varken åkt bil eller buss, det var så spännande. Bussen kom, den var blå, och den som förde bussen hette Erik Larsson, en butter liten man. Han hade ingen aning om att vi var ute på det stora äventyret. Bra många passagerare var med. Vi körde den gamla och smala vägen. När vi kom fram till Lia-backarna då orkade inte bussen upp för backarna. Den manliga delen av passagerarna fick skjuta på bussen. Äntligen uppe fick de svettiga och trötta karlarna åka med igen. Både Nora och jag tyckte att vi hade verkligen kommit ut i stora världen. Där fick jag möta klass-skillnad första gången i mitt liv. Om jag bara haft en aning om hur många gånger jag skulle möta den. Vi fick leka med grannens barn, de var kyrkoherdeparets Lövenmarks flickor som var ungefär i samma ålder som vi. Flickorna hade så mycket fina leksaker. En alldeles riktig lekstuga med gardiner och möbler samt en alldeles riktig låtsas-spis med kokkärl till. Vi blev ganska betänksamma min syster och jag. Vi hade aldrig sett något sådant förut. Fick man verkligen ha det på detta vis? Vi hade ju ingenting hemma. Hem fick vi åka tåg för första gången i våra liv. Det var så spännande så jag har inget minne av hur vi tog oss från Lövberga till Havsnäs. Landsväg hade vi, men den var smal och dålig. De som hade hästar fick turas om med plogningen på vintern för någon plogbil fanns inte.

Två par hästar framför plogen fick det lov att vara. Det fanns något som kallades plogarklubba och på den fanns namn på alla som skulle ploga inskrivet. Den skickades från gård till gård så det blev ordning på turerna. Östra Havsnäs hade ingen väg till Lövberga då, utan de gick alltid över isen till Havsnäs. Den isvägen var uppmärkt med björkkvistar så alla gick samma väg. Ofta såg man hästar springa med sina skrindor efter sig. Hästägarna var inte så nådiga med sina hästar, utan körde dem snabbt för det fick ju inte ta för lång tid. Det var inte så märkvärdigt att åka skrinda, det var ju vår bil på den tiden. Mycket folk bodde i Östra Havsnäs, de hade t.o.m. egen skola och lärare. Det fanns det även på Lillholmen då för där bodde också många människor. Skolan hade jag också fått börja på hösten 1927. Jag hade ungefär en kilometer att gå, men många av mina kamrater hade mycket längre att gå. Matsäck hade vi med oss och även mjölkflaska. Ibland kunde vi byta matsäck med varann, fast vi hade ganska lika. Men hade vi någon dag pannkaka mellan tunnbrödet, då bytte åtminstone inte jag bort min matsäck, för pannkaka var sovel på den tiden, helst om den var stekt helt på vetemjöl. Ofta blandades vetet med kornmjöl. Kornmjölsgröt med lingonsylt var vår ständiga kvällsmat, så den var vi ganska trötta på. Min lärarinna hette Märta Söderlund, en underbar människa, som tog hand om oss på alla sätt. Hennes kristendomslektioner var det bästa, helst när vi samtidigt fick titta på stora planscher. Vilken fantasi hon satte igång. Planscherna var många, t.ex. Jakobs dröm, Kain och Abel, Den barmhärtige samariten och När Josef såldes av sina bröder och många många fler. Läsasagor kunde hon så vi verkligen lyssnade. Kanske var det särskilt för mej, ingen hade läst några sagor för mej före min skoltid., Det var någonting alldeles nytt för mej. Nu levde jag i sagans värld och min läslust tilltog mer och mer ju mer jag lärde mej läsa. Sörgården hette vår läsebok i skolan och i den fanns många gåtor. Det var spännande att kunna läsa dem. På hösten, jag tror det var samma år, fick jag vara med om någonting mycket underligt. Mina föräldrar skulle gå upp till Kalkberget och höra på en apparat som utsände ljud. Det var en man som hette Holmer som hade denna tingest i ett rum. Vi skulle gå dit och höra högmässan. Inte uppfattade jag många ljud, tyckte det

var ett enda väsande. Men mina föräldrar pratade om apparaten med stor förundran, att det kunde höras ända från Uppsala. Det var nog ingen fler som hade en sådan apparat då i Havsnäs. Så upplevde jag mitt första möte med Radio.

Så småningom blev det fler och fler som skaffade sig en radio-apparat. Men i början av 1930-talet hade vi ingen hemma i varje fall, för när drottning Wiktorias begravdes i maj månad 1930 gick vi till grannens och lyssnade för då hade de skaffat sig en.

Jag har förut nämnt grammfon med stor trätt, men senare kom re-segrammfonen. Den var i betydligt bättre format för den kunde vi bära med oss. Grannens ungdomar längre ner mot sjön hade en söndag fått besök av en som hade en sådan med sig. Kanske han ej heller hade så många skivor, men den dagen lärde jag mej "Zeppe-linarevalsen" utantill.

Jag har nu kommit fram till året 1929. Det var ett märkesår, för det hände två stora saker i mitt liv, egentligen tre, men det var att jag fick börja följa med min bror i getar-skogen. Jag skulle lära upp mej, för året därpå skulle jag bli getare. Holger var ju femton år nu så han skulle vara hemma och hjälpa pappa. Men syster Nora behövde aldrig vara getare. Hon hjälpte mamma med hushållet och fick även slita med utesysslorna. Konstigt att det var så viktigt med getare, den skulle alltid finnas med korna. Men det var väl bara en sed och det skulle bara vara så.

Nå, jag ska väl berätta vad det var för viktiga händelser som hände 1929. Jag fick för första gången besöka kyrkan. Mina föräldrar åkte ibland dit, men jag hade aldrig fått följa med. De åkte ibland sommartid, det gick en ångbåt ut från en brygga nere vid sjön, kyrkturen på vissa söndagar. Den minns jag pappa och mamma brukade följa med någon enstaka gång.

Nu skulle kyrkturen bli på vintern för min bror skulle konfirmeras den 31 mars 1929. En man som hette Olof Norberg skulle köra sjövägen med sin stora svarta häst. Han hade också en son som skulle konfirmeras. Denna gången skulle jag få följa med. Det var med stor spänning jag inväntade söndagen. När den dagen kom var det ett strålande solskensväder, men en kall dag. Norberg kom med hästen och en stor skrinda. Han var klädd i päls och satt på ett särskilt säte bak i skrindan. Jag fick sitta i mitten. Mina föräldrar hade också stora hundskinnspälsar på sig och det var otroligt varmt och skönt. Över oss hade vi en fin fårskinns-

fäll med färggrant övertyg. Många hästar körde samma väg som vi, det kändes så högtidligt. Jag skulle ju få se kyrkan för första gången. Så kom vi äntligen till Alanäs, där fick vi sätta in hästen i ett stall medan vi var i kyrkan. Det enda jag såg var min bror. Han var så konstigt klädd, så fin hade jag aldrig sett honom förut och vad hade han för konstig skjorta på sig? Jag tyckte så synd om honom. Kragen på skjortan såg ut som om den ville skilja huvudet från halsen och Holger var så allvarsam. Det kändes som jag ville gråta, det kanske jag gjorde också, för sedan minns jag inget mera. Jag somnade efter den spännande slädfärden och sov gott till hemresan.

Min andra stora händelse detta år var ett stort dubbelbröllop. Grannen hade tio barn, fem flickor och fem pojkar, alla kusiner till mej. Nu skulle de två äldsta flickorna gifta sej. Det skulle ske på midsommarafton 1929. Jag och min kusin Märta skulle få vara brudnäbbar tillsammans med brudarnas systrar och bröder som skulle vara tärnor och marskalkar. Den äldsta system, som för övrigt var byns sömmerska, sydde så vansinnigt (tyckte vi) fina klänningar till oss alla. Nu fick jag ånyo se dessa stela vita kragar på marskalkarna. Fy vilket plågoreskap.

Midsommaraftonen kom, men jag minns inte hur vi tog oss till Alanäs, men jag kommer ihåg att vi fick vara i ett rum på gästgivaregården i Alanäs. Där var en hårfrisörska som gjorde brudarna fina, dom skulle ha guldkrona på huvudet. Den äldsta system hade Ströms kyrkas brudkrona och den andra system hade Alanäs kyrkas brudkrona. Om jag då hade anat att jag själv skulle bära den kronan när jag gifte mej. Så var det dags att åka till kyrkan, eller kanske gick vi (har fallit i glömska i alla fall). Själva intåget kommer jag ihåg, nu såg jag hur kyrkan såg ut. Lövklädd både över ingången och vi brudnäbbar fick gå och hålla brudarnas långa slöjor. Sedan kom alla dom övriga. Själva vigselakten hörde jag nog inte mycket av, men jag blev trött av att stå så länge. Jag var glad när vi äntligen fick lämna kyrkan.

När vi kom tillbaka till brudarnas hem var där så mycket folk, ett stort middagsbord var dukat med massor av mat. Men vad brydde vi brudnäbbar oss om det. Vi var så kissnödiga efter denna långa dag så vi rusade på utedasset, men tji fick vi, där satt två fina damer från Strömsund. Då sprang vi över till vårt dass, men lika tji för där satt deras gubbar. Jag tror några vinbärsbuskar i närheten blev vår räddning.

Nu skulle vi få middag. För min del hade jag aldrig sett så mysket mat förr. Vilka fina smörfat, det såg ut som små hus, uppställda på rad. På dem låg gröna kvistar. Jag undrade så vad det kunde vara. Jag tyckte det liknade en växt vi hade utanför stugan, den kallade vi gubbskägg. Till Märtas och min förskräckelse fanns det en del som lade detta gröna på sina smörgåsar. Vi fick ganska roligt och undrade: "äter dom verkligen gräs". Det var min första bekantskap med något som heter persilja. Jag och Märta har nog aldrig varit så mätta förut och det var nog flera som var ute för samma mättnadskänsla, för, som jag förut beskrivit var det upptaget överallt. Ja det var verkligen en pärs, men ett bröllop som verkligen har etsat sig fast i minnet. Senare på hösten fick jag uppleva ett mycket rikligt kaffekalas. Kakor älskade jag, vilket jag gör än i dag, som tydligt syns på utanskriften. Efterrätt till kaffet var ofta lingonpäron och kokta plommon samt tjock vispad grädde.

Min far fyllde 50 år den 10 oktober, även då kom mycket folk med presenter. Särskilt minns jag en möbel som kallades korgstol, som han fick. Den förvaras än idag i hemmet som min bror ägde. Det var min sista lediga sommar. Tilly var nu på vanförestalten i Stockholm. När dom åkte ner med henne var min far också med. Det var hans livs första och enda stockholmsresa. Tågresan gick bra, men från centralen skulle de åka taxi till sjukhuset. Men det bar sig inte bättre än taxin krockade på vägen dit med påföljd att far körde huvudet ut genom framrutan. På den tiden fanns inga säkerhetsbälten. Pappa klarade sig bra, men själva upplevelsen satte sina spår. Han sade när han kom hem att "aldrig vill jag vara med om en'tocka helg'mer". Det blev ett uttryck som vi barn litet vanvördigt använde vid olika situationer. Själv blev jag getare vid 11 års ålder, alltså sommaren 1930. Det betydde att jag skulle följa med både grannens och våra kor och getter i skogen hela dagarna. Det blev många djur första sommaren, 17 kor och 35 getter, därtill en stor tjur som var besvärlig att hålla reda på. Den ville gärna springa emellan andra korgrupper som gick på skogen.

Jag gick hemifrån tidigt på morgonen med matsäck i näverkonten. Jag skulle hjälpa till att åtminstone mjölka våra getter, så det gällde att vara ute i tid. Sedan måste jag följa kohopen hela dagen och när det blev middagstid skulle vi alltid göra upp en stor eld och på den riva mossor, det skulle ryka riktigt ordentligt.

Korna lade sig i ring runt röken och all broms och mygg försvann. Getaren fick också en vila, alltid med en getmage som huvudkudde. Det fanns flera getare på skogen så ibland träffade vi på varann, då blev det strax lite roligare. Vi byggde kojor och ibland plundrade vi både getingbon och humlebon, så vi var nog inte alltid så snälla.

Sedan skulle korna ha sin saltdos för dagen. Getaren bar alltid en saltväska med sig, det gillade korna skarpt. Då var det för en liten getarinna att akta sig så när hela kohögen kom rusande. Äntligen blev det kväll och fick vända hemåt vid femtiden. Korna drog iväg ganska långa vägar, ibland tog det någon timma innan vi nådde hem. Ibland var det regniga dagar, ibland hela veckor som det var trista dagar. Alla vattendrag, bäckar och åar, blev väldigt strida. Hur skulle en liten getarflicka komma över? Jo, det var att hänga sig på ryggen på någon lämplig ko och hålla sig kvar tills kon var över och samma procedur blev det på hemvägen förstås. På den tiden fanns inte en enda bro i skogen. På 1930-talet fanns inga regnkläder, inte heller gummistövlar. Vadmalsbyxor stod bra emot vätan, men riktigt regniga dagar var nog vadmalsbyxorna tyngre än vad man själv vägde innan jag kom hem. Som regnrock hade mamma sytt en stor rock av lärft. Den dränktes in i kokt linolja ett flertal gånger och på fötterna hade jag blötkängor av läder.

En morgon varje höst hände något särskilt. Jo, korna fick ha sina "bjesen" på när de lämnade sommarladugården. Tänk att korna, dom äldre åtminstone, förstod genast vad som var på färde. Det blev ett bölande och ett hoppande och de var så glada. De satte rumpan i vädret och det gick inte för en liten getare att hinna följa med. Nu skulle vi flytta till fäbodvallen. Dit hittade korna själva och det var bara för getaren att gå efter och se att alla smådjuren kom med. Ju närmare bodarna vi kom ju fortare sprang djuren. När jag kom fram till fäbodvallen, då kändes det skönt för det var en mil dit upp och man var ganska trött. Sämst var det första sommaren jag getade. Trakten var för mej helt obekant då. Jag grät första dagen som jag skulle följa med korna. Jag hade hört historier om hur folk gick vilse. Det hade även kommit bort en 8-årig pojke som inte hittades förrän efter en vecka. Men pappa sade bara "följ bara med korna du så går allt bra". Visst gick det, men jag grät många dagar när jag inte hade en aning om var jag var och inte kunde orientera mej.

Ibland gick åskan hårt, det skrällde bra mellan stenhällarna. Jag var så rädd för åskan. Jag brukade hålla någon ko hårt i rumpan för att känna lite tröst. Jag tänkte då och många gånger sedan, att när jag blir stor och får egna barn, då ska dom inte behöva bli getare.

Fäbodvallen hette "Storviksbodarna" och trakten Ursvattnet. Vi hade fäbodarna tillsammans med grannen och därför två stora ladugårdar på vallen. Fäbodarna låg alldeles intill sjön Ursvattnet, en liten trevlig sjö med fin ädelfisk i som öring och röding.

Runt omkring fanns stor svart och tät skog, kom man bara ett 20-tal meter från sjön kunde man inte se den.

Två stora hästgrupper gick i skogen med ett 50-tal hästar i varje grupp. Ibland kunde hästarna slåss med varann, då var jag kvick att klättra upp i någon hög gran om jag var nära intill hopen.

I bostugan var det trivsamt och fint. En gammaldags högsäng var bäst, för dit kunde inte råttorna komma. Framför var ett skåp med lådor och klaff. I stugan fanns också öppen spis med murkåpa och kokvind, osthyllor, separatorbän, stolar och bord. Väggarna var timrade, invändigt var väggarna klädda med tidningspapper runt separatorn t.ex. för att det skulle se litet ljusare och finare ut. Färskt löv fanns alltid omkring muren och det luktade så gott. Rummet, där mjölken förvarades, kallades "bua", där var jordgolvet klätt med granris. Där var mörkt och svalt och där förvarades också ost och mese.

Ofta kom det någon och hälsade på och då kom våffeljärnet fram. Det hade långa skänklar och det gick att steka bara en och en våffla. På kvällen när vi lade oss hade det hunnit bli mörkt. Det hördes olika ljud från ladugårdarna och hästbjällror hördes på avstånd. Det kändes så tryggt och skönt och jag somnade alltid med att jag låg och tittade på brasans sken.

För länge sedan, innan jag fanns till, silades mjölken upp i stora fat och tråg på kvällen. Sedan flödades grädden som flutit upp under natten bort, bars sedan hem till byn där den kärnades. Men så kom separatorn dit och det blev litet lättsammare. Min far skulle en dag bära hem sådan grädde, men han råkade ramla i det steniga berget. Grädden rann bort. När far äntligen kom på benen och såg eländet sade han bara: "Äsch det gjorde inte så mycket för det var ju bara separeregrädda", så tydligen satte han mera värde på flödad grädde. Återigen blev det uttryck för

oss barn att härma. Alltid när vi spillde eller slog ut något så var det "äsch det gjorde ingenting för det var bara o.s.v.". Allt skulle bäras hem, t o m skummjölken för den skulle grisarna hemma ha. Stora "mesar" bands fulla av ost och mese och det var lång väg utför berget, stenigt var det också.

När den 20 september kom fick jag begära lov från skolan någon vecka, för hemflyttning blev det inte förrän omkring den 1 oktober. Likadant då, korna fick gå ut med sina "bjesen" om halsen på morgonen och det blev samma fart hem.

I förtjänst av getningen hade jag 1 krona om dagen. Pengar fick jag inte kontant, men det blev ett par nya skor första sommaren. Dom var så stora så jag fick packa dem fulla av papper i tåhättorna. Vad jag fick andra sommaren minns jag inte.

Hemma hade vi inte något som helst instrument. Jag började fantisera om att sista sommaren jag getade skulle ja ha pengarna själv. Jag skulle spara till ett dragspel. Hösten kom även det året. Jag gick till grannen för att hämta min lön, men fick beskedet, att de pengarna hade gått åt när de drog elektrisk ström till deras gemensamma tröskloge. Där hade förut tröskats med "vandring" och hästkraft. Så tyvärr, inget att hämta. Jag gick hem och grät bitterligen, men säga något till far det vågade jag inte. Men min mor lät sy mej en vinröd klänning och jag fick nya lågskor på hösten. Året är 1933. Nästa sommar ska jag konfirmeras och slipper delvis getningen, säkert till stor saknad för alla kor och getter som älskade mej.

På kortet

Ada Palmqvist

Karolina Palmqvist

Tyra Palmqvist.

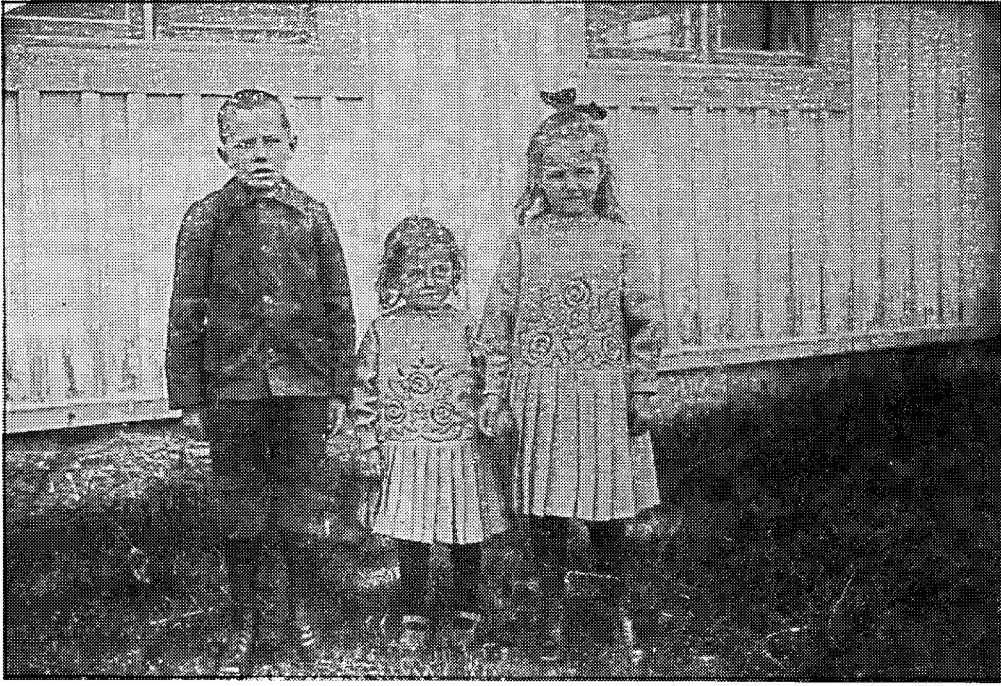
Getarflickan Tora bland korna i

Ursvattnet sommaren 1931. 6 sept.

Tora Palmqvist

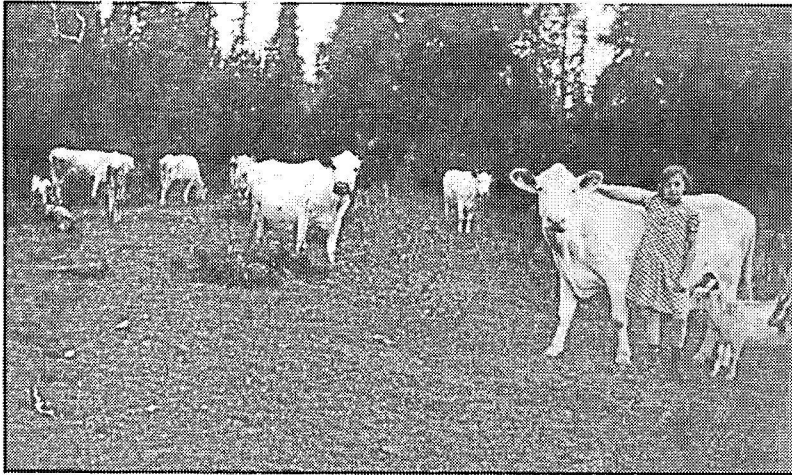
17/10 1932

Våren 1924.

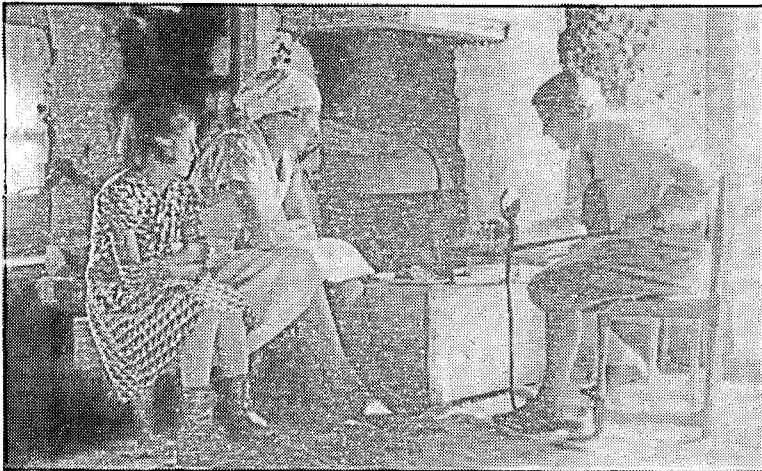
Här sprang jag verkligen för livet.

Holger, Tora och Nora Sundin (Ha: 371.)

6 sept. 1930.

Ursvattnet.

1930.

Främmande väntas till Bostugan Hildur Palmqvist och
Ada Palmqvist steker våfflor är också Bopigor. (Ha: 309).

